

KUZMÍKOVÁ, Jana (ed.) (2012): *František Švantner: Život a dielo. Zborník k 100. výročiu narodenia*, Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava, 200 pp.

František Švantner je nesporne jednou z najvýraznejších a, dovoľím si tvrdiť, najvýznamnejších osobností slovenskej literatúry 20. storočia.

Jeho tvorba už od začiatku smerovala kbutoval v roku 1933 expresionistickou poviedkou *Výpoveď*, publikoval ju v časopise *Svojeť* pod pseudonymom Fraňo Bystran. Knižne debutoval až v roku 1942 zbierkou noviel *Malka*, ktorá už predstavuje naturistickú líniu jeho tvorby. Naturizmus (z lat. natura = príroda) je špecifický smer v slovenskej próze konca 30. a začiatku 40. rokov minulého storočia, ktorý situuje príbehy do prostredia vrchov a odľahlých podhorských dedín, do prostredia, kde vládne mytologické či rozprávkové usporiadanie a postavy sú ovládané prírodnými silami, správajú sa pudovo a inštinktívne. Smer bol rovnako reakciou na dobovú situáciu a má silný anticivilizačný rozmer.

Vrchol tvorby naturizmu a zároveň jeho ideové prekonanie predstavuje Švantnerova románová novela *Nevesta hôľ*, ktorá vyšla prvýkrát v roku 1946. Hlavný hrdina Libor sa na konci novely rozhodne opustiť svet „besov“ a navrátiť sa do civilizácie.

Odklon od naturizmu predstavujú prózy s vojnovou tematikou, ktoré vyšli až po autorovej smrti v *Dáma*. Postavy sa vo vojnovnej situácii často správajú inštinktívne a pudovo, čo síce korešponduje s charakteristikou človeka ako prírodnej bytosti tak, ako ho vnímal naturizmus, no centrálnym motívom už nie je príroda, priestorom noviel nie sú iba vrchy, tieto prózy už akoby „schádzali“ do dolín, do miest.

Najrozsiahlejším dielom Františka Švantnera je román *Život bez konca*, ktorý predstavuje úplne odlišnú poetiku v porovnaní s predchádzajúcou autorovou tvorbou. Román zachytáva životnú púť Paulinky v duchu bergsonovských ideí a, zobrazujúc obdobie tridsiatich rokov života v horehronskej oblasti, nadobúda aj významný mimoliterárny rozmer. Rovnako nastoľuje filozofické otázky o podstate existencie, dotýka sa etických, psychologických či náboženských tém. Román vyšiel až po autorovej smrti v roku 1956 a v úplnej, necenzurovanej verzii prvýkrát až v roku 1974.

Švantnerova mnohorozmerná tvorba v minulosti inšpirovala nespočet bádateľov. Z prác o spisovateľovi spomeniem dve významné monografie – prvou vickom poradí bola *Baladická próza Františka Švantnera* od Jána Števéčka (1962), ďalšou *František Švantner: V zákulisí naturizmu* od Jany Kuzmíkovej (2000). Významnou je aj práca Milana Šútovca, ktorý sa v časti svojej knihy *Romány a mýty* (1982) precízne venuje mýtu vo Švantnerovej *Neveste hôľ*.

Švantnerove prózy sa dočkali viacerých vydaní, zatiaľ posledným je výber pod názvom *František Švantner: Nevesta hôľ a iné prózy* (2007), ktorého zostavovateľkou bola Jana Kuzmíková.

V roku 2012 uplynulo sto rokov od spisovateľovho narodenia a konferencia František Švantner: Život a dielo pod záštitou Ústavu slovenskej literatúry Slovenskej akadémie vied znamenala nielen pripomienku autora a otenciál. Zborník *František Švantner: Život a dielo. Zborník k 100. výročiu narodenia*, ed. Jana Kuzmíková, predstavuje výber jedenástich štúdií a dvoch diskusných príspevkov, ktoré sú tematicky a metodologicky naozaj rôznorodé, čo len podčiarkuje predchádzajúce tvrdenie o potenciáli Švantnerových diel a zároveň dokazuje, že jeho tvorba

sa dá interpretovať nielen v literárnych súvislostiach, ale je podnetná aj z hľadiska jazykovedného, filozofického či kognitívneho výskumu.

Zborník otvára úvodný predhovor *Dielo Františka Švantnera dnes*, ktorého autorou je zostavovateľka zborníka Jana Kuzmíková. Autorka v ňom podáva veľmi presnú charakteristiku autorovho života a diela, spomína recepciu autorových próz v minulosti a dnes, a čo je nezanedbateľné – Švantnera nevníma iba ako literáta, ale bez prehánania ho označuje za mnohostranne vzdelaného a tvorivého mysliteľa (s. 11).

Prvou štúdiou v zborníku je *K ambivalencii dobra a zla v tvorbe Františka Švantnera* od Marty Součkovej. Autorka sa v nej zaoberá možnosťou ambivalentnej interpretovateľnosti Švantnera, spomína takmer homogénne prelínanie silných protikladov a dotýka sa viacerých otázok dvojznačnosti, nezaraditeľnosti – napríklad na úrovni postáv (Zuna, postavy šialencov a pološialencov) či prostredia (tu vychádza zo spomínanej štúdie Milana Šútovcu), aby sa napokon prepracovala k tomu, čo avizuje už v úvode – k ambivalentnosti zla vo vybraných prózach *Malka*, *Dáma* a *Nevesta hól'*. Štúdia má široký záber aska ambivalentnosti dobra a zla u Švantnera – tú je možné dekódovať na rôznych úrovniach (nielen) spomínaných próz. Práca celkovo pôsobí vyrovnane, ľahko sa číta a naozaj vyzýva k dialógu a k tvorivému prístupu čitateľa. Jednu vec by som jej však predsa len vytkla, a to až príliš definitívne tvrdenie, že „V Švantnerových prózach azda nenájdeme jednoznačne kladnú protagonistku“ (21). Pokiaľ berieme do úvahy len tri prózy, ktoré pri svojom výskume brala autorka štúdie na zreteľ, tvrdenie sa dá prijať, avšak, ak vezmeme do úvahy širší kontext, minimálne jednu kladnú protagonistku by sme u Švantnera našli (napr. Johanka z prózy *Piargy*).

Ďalšou v poradí je štúdia Jany Kuzmíkovej s názvom *K problematike vedomia v tvorbe Františka Švantnera*, ktorá vznikla vkognitívneho grantového projektu *Kognitívne skúmanie literatúry, umenia a ľudskej mysle*. Túto považujem za jednu z najkomplexnejších a najprecíznejších v celom zborníku. Kým pri predchádzajúcej štúdii platilo, že sa problematiky esejisticky a s ľahkosťou dotýka a naznačuje ďalšie možné cesty, pri tejto zasa platí, že od začiatku do konca vedie presnú líniu výskumu, je exaktná (čo ale neznamená, že nie je podnetná k ďalšiemu dialógu). Autorka relevantne aplikuje poznatky z kognitívnej psychológie, a tým svoju interpretáciu čiastočne posúva do mimoliterárnych súvislostí, čo okrem iného na mnohých miestach potvrdzuje autenticitu Švantnerovho písania (v zmysle uveriteľnosti pohnútok a myšlienkových pochodov jeho literárnych postáv) aj na takých miestach, ktoré sa na prvý pohľad zdajú len ťažko verifikovateľné (napríklad sny v Švantnerových prózach). Štúdia problematiku uchopuje naozaj celistvo, prístup autorky je tvorivý a snov alebo o odkazovanie na autorkin predchádzajúci freudistický výklad Švantnera z jej monografie, ktorú som spomenula vyššie).

Štúdia poľského slavistu Rafała Majereka *K niektorým otázkam Švantnerovej „poetiky hrôzy“* zaujme z hľadiska zvolenej problematiky. Samotný pojem „poetika hrôzy“ sa v poľskej literárnej vede zaviedol v súvislosti s gotickým románom. Majerek na mnohých miestach svojej práce nachádza spojivá medzi švantnerovským naturizmom (ktorý chýba v poľskej literatúre) a gotickým románom (ktorý zasa chýba v slovenskej literatúre), no sám už v úvode svojej práce veľmi dôsledne deklamuje, že stotožňovanie naturizmu a gotického románu v tom zmysle, že natu-

rizmus je systémovým doplnením toho, čo v slovenskej literatúre absentovalo, a teda gotického románu, je nesprávne (s. 43). Majerek sa následne sústreďuje na tematický plán textov a spôsob konštruovania epických postáv, zaoberá sa témami, ako sú napríklad archetypálne opozície, motív nebezpečenstva, motív zatemnenia zmyslov, či ambivalentnosť ako vlastnosť Švantnerových postáv a situácií, ktorá vedie k pocitu nedefinovateľnosti a následne hrôzy. Štúdia je opäť celistvá a jej najväčší prínos vidím v tom, že s ľahkosťou a zároveň fundovane uchopuje takú prítiažlivú tému, akou „poetika hrôzy“ určite je.

Motív vibrácie krvi v poviedke Františka Švantnera Dve doby od Cristiny Simón Alegre je zaujímavou analýzou otázok týkajúcich sa „rozbúrených pocitov“, kľúčových chvíľ, kedy vzniká u postavy nenávisť. Autorka pracuje s čepanovským pojmom „vibrácia krvi“ a pri interpretácii využíva metodiku J. A. Marinu opísanú v jeho *Slovníku pocitov*. Postupuje od príčiny, cez prejavy až k samotnému rozuzleniu vibrácie krvi. Ide o detailnú a svedomitú prácu, ktorá tým, že má jemne mimo-literárny charakter, znamená citlivý pohľad do duše literárnej postavy a zároveň charakterizuje Švantnerov tvorivý prístup v danej etape jeho písania, ktorý v konkrétnej poviedke síce znamená hlbší ponor do charakteru postavy, no chýba v ňom vyvážené nazeranie zvonka (s. 66).

Nasledujúcou štúdiou je *Obraz človeka ve válce v srovnávacím aspektu v novele Dáma Františka Švantnera a povídce Poslední radost Jordana Jovkova*, ktorej autorkou je Dimana Ivanova. Ako napovedá sám názov, metóda tejto práce je komparatívna – Dimana Ivanova vysvetľuje, prečo je relevantné porovnávať Švantnera a Jovkova, určuje spoločné znaky dvoch zvolených próz, a to motív vojny a krásnej ženy, a zároveň si všíma to, čo prózy odlišuje – kým u Jovkova je krásna žena milujúcou partnerkou, ktorá podporuje svojho muža, Švantnerova dáma z rovnomennej novely je démonická, diabolská, svojho muža chladnokrvne odstráni. Okrem porovnávaného, ktoré naznačuje, že Švantnerova tvorba je uchopiteľná aj v širšom európskom kontexte, je práca prínosná aj z hľadiska čiastkových interpretačných záverov – spomením napríklad interpretáciu vojny z pohľadu straty domova v duchu bachelorovskej poetiky priestoru.

Kompozičné osobitosti christianizovaného mýtu v novele Františka Švantnera Kňaz od Ivicy Hajdučekovej predstavuje veľmi osobitú prácu s prototextom. V rámci zvolenej terminológie „prepisuje“ jednotlivé zvolené pasáže zo Švantnerovej novely a následne ich interpretuje z hľadiska christianizovaného mýtu a jeho prejavov v novele, zisťuje tak jeho sémanticko-semiotické špecifiká. Práca je maximálne detailná a má široký interdisciplinárny rozmer a, ako autorka naznačuje, aj ďalší výskumný potenciál v danej oblasti. Jediná vec, ktorá by sa tu dala vytknúť, je akási pojmová prekomplikovanosť, ku ktorej spomínaný „prepis“ na mnohých miestach vedie.

Ďalšou štúdiou je práca s názvom *Literárny román v románe Františka Švantnera Život bez konca*, ktorej autorom je Pavol Odaloš. Ide o prácu jazykovedného charakteru, autor sa orientuje na literárny román – literárne vlastné mená – z hľadiska naplňovania ich literárnoonomastických funkcií. Vychádza z vlastnej metodiky a literárny román vníma ako celok, pričom výsledkom jeho výskumu je predstavenie ich systému vo všetkých troch častiach diela. Prínosom práce je predstavenie onymického uvažovania Švantnera na ploche rozsiahleho prozaického diela.

Kým tri z predchádzajúcich prác – od Rafała Majereka, Cristiny Simón Alegre a Dimany Ivanovy v konečnom dôsledku dokladovali, že Švantner je zaujímavý pre súčasných bádateľov spoza hraníc spisovateľovho rodiska, dve nasledujúce práce sú tematicky výpoveďami o recepcii Švantnerových próz v minulosti. Štúdia *Nemecké preklady Švantnerových noviel a ich miesto v recepčnom kontexte* od Ludwiga Richtera pomenúva „úskalia“, ktoré recepcia niečoho takého špecifického, ako je švantnerovský naturizmus, so sebou prirodzene prináša – často, bohužiaľ, na úkor skreslenia dôležitých významov. Richter zároveň uvádza aj početnosť prekladov Švantnera do nemčiny, zastúpenie jeho próz vo viacerých výberoch. Štúdia Lucyny Spyrky s názvom *Medzi osvojením a odcudzením (Tvorba Františka Švantnera v poľskom prijímacom kontexte)* vykresľuje takmer chladné prijímanie Švantnerovej tvorby v Poľsku v minulosti, čo bolo azda následkom nedostatočnej propagácie a čiastočne skresleného vnímania autorovej tvorby; preklady Švantnera dokonca označuje za odcudzené v zmysle preložené, ale nečítané.

Dve posledné štúdie zborníka sa týkajú prekladov Švantnera do poľštiny. Prvá z nich s názvom *Švantner v poľštine – sériové preklady* od Maryly Papierz, ako už napovedá názov, sleduje a porovnáva sériové preklady, všima si v nich detaily, ktoré môžu významy meniť, alebo konotovať iné významy. Štúdia *Poľské preklady noviel a poviedok Františka Švantnera v knihe Piargi* od Marty Buczek zasa znamená minucióznu prácu pri analýze a interpretácii prekladov Danuty Meyzy-Marušiakovej, aby nakoniec autorka dospela k záveru, že prekladateľka Švantnerovej novely „posunula“ v rámci makroštruktúry a štýlu, čím v konečnom dôsledku pozmenila charakter próz, a tie tak stratili svoju naturistickú totožnosť. Obe štúdie zaoberajúce sa prekladmi azda dokazujú to, čo vyjadrila Lucyna Spyrka vo svojom príspevku o prijímacom kontexte v Poľsku, a teda, že za neprijatím či nepochopením tvorby Františka Švantnera môžu stáť, okrem iného, aj nedôsledné a čiastočne skresľujúce preklady.

Zborník obsahuje aj dva diskusné príspevky – prvým je *Problém verbálneho vyjadrenia prírody v diele Františka Švantnera* od Mateja Švantnera a druhým v poradí je *Breznianska pripomienka Františka Švantnera v roku 1970* od Ladislava Bartka. V zborníku sa nachádza aj *Kalendárium života a diela Františka Švantnera*, ktoré spracovala Jana Kuzmíková, zborník uzatvára obrazová príloha.

Štúdie v zborníku *František Švantner: Život a dielo. Zborník k 100. výročiu narodenia* svojou rozmanitosťou skutočne dokazujú, že dielo Františka Švantnera je podnetné z mnohých perspektív. Za najväčší prínos považujem tematickú a metodologickú pestrosť príspevkov a rovnako aj medzinárodné zastúpenie, ktoré implicitne potvrdzuje, že Švantnerova tvorba skutočne zaujíma aj bádateľov v zahraničí. Okrem iného je konferencia a zborník skutočne dôstojnou pripomienkou spisovateľa.

Zuzana Šmatláková
 Universidad Komenský, Bratislava